

5/2026,
sentyabr-
oktyabr
(№ 00085)

SOLIQ MA'MURCHILIGIDA MOLİYAVIY SANKSIYALAR ADOLATLILIGINI TA'MINLASH VA YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH MASALALARI

Xamrayev Xamidulla Akrom o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti (tinglovchisi), Arnasoy tumani soliq inspeksiyasi Yuridik shaxslarga xizmat ko'rastish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash sho'basi Davlat soliq bosh inspektori,

Email: hamrayevhamidullo125@gmail.com

ORCID: 0009-0006-3998-2349

UDK: 336.225

Annotatsiya

Ushbu maqolada soliq ma'murchiligida raqamli texnologiyalarni qo'llash va soliq intizomini ta'minlashda moliyaviy sanksiyalarning o'rni va samaradorligi tahlil qilingan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 221-moddasida nazarda tutilgan Nazorat-kassa texnikasining, hisob-kitob terminallarining, elektron to'lov tizimlarining va to'lov tashkilotlarining raqamli platformalarida generatsiya qilingan maxsus QR-kodlarning qo'llanilish tartibini buzganlik uchun belgilangan jarimalarning amaldagi holati va uning kichik hamda yirik biznes subyektlariga ta'siri o'rganilgan. Amaldagi bir xil miqdordagi jarimalarning adolatlilik va mutanosiblik prinsiplariga mos kelmasligi asoslab berilib, jarimalarni tadbirkorlik subyektlarining yillik tovar aylanmasidan kelib chiqib tabaqalashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar va qonunchilik normasi loyihasi ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Soliq ma'murchiligi, yashirin iqtisodiyot, Soliq kodeksi, 221-modda, moliyaviy sanksiya, jarima, ONKM, QR-kod, tovar aylanmasi, tabaqalashtirish, prinsip.

ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СПРАВЕДЛИВОСТИ ФИНАНСОВЫХ САНКЦИЙ В НАЛОГОВОМ АДМИНИСТРИРОВАНИИ И СОКРАЩЕНИЯ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ

Хамраев Хамидулла Акром угли

Слушатель магистратуры Банковско-финансовой академии Республики Узбекистан, Главный государственный налоговый инспектор сектора по оказанию услуг юридическим лицам и поддержке предпринимательства Государственной налоговой инспекции Арнасайского района

Аннотация

В данной статье проанализированы роль и эффективность финансовых санкций в применении цифровых технологий в налоговом администрировании и обеспечении налоговой дисциплины. В частности, изучено текущее состояние штрафов, предусмотренных статьей 221 Налогового кодекса Республики Узбекистан за нарушение порядка применения контрольно-кассовой техники, расчетных терминалов, систем электронных платежей и специальных QR-кодов, генерируемых на цифровых платформах платежных организаций, а также их влияние

на субъекты малого и крупного бизнеса. Обосновано несоответствие действующего фиксированного размера штрафов принципам справедливости и соразмерности, а также разработаны научно-практические предложения и проект законодательной нормы по дифференциации штрафов в зависимости от годового товарооборота субъектов предпринимательства.

Ключевые слова: Налоговое администрирование, теневая экономика, Налоговый кодекс, статья 221, финансовые санкции, штраф, ККТ, QR-код, товарооборот, дифференциация, принцип.

ISSUES OF ENSURING FAIRNESS OF FINANCIAL SANCTIONS IN TAX ADMINISTRATION AND REDUCING THE SHADOW ECONOMY

Khamrayev Khamidulla Akrom ugli

Master's Student, Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan, Chief State Tax Inspector, Department of Legal Entity Services and Entrepreneurship Support, Arnasoy District Tax Inspection

Abstract

This article analyzes the role and effectiveness of financial sanctions in applying digital technologies within tax administration and ensuring tax compliance. Specifically, it examines the current implementation of fines under Article 221 of the Tax Code of the Republic of Uzbekistan for violating the procedures governing the use of cash registers, payment terminals, electronic payment systems, and special QR codes generated on payment organizations' digital platforms, alongside their impact on small and large business entities. The study substantiates the inconsistency of the current uniform fine amounts with the principles of fairness and proportionality, proposing scientific-practical recommendations and a draft legal provision to differentiate fines based on the annual turnover of business entities.

Keywords: Tax administration, shadow economy, Tax Code, Article 221, financial sanction, fine, cash registers, QR code, turnover, differentiation, principle.

Kirish

Bugungi kunda milliy iqtisodiyotning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash, fiskal samaradorlikni oshirish va davlat budjetining daromadlar bazasini izchil kengaytirishning eng ustuvor hamda strategik vazifalaridan biri yashirin iqtisodiyot ulushini bosqichma-bosqich qisqartirish va soliq ma'murchiligini raqamlashtirish hisoblanadi. Mamlakatimizda zamonaviy raqamli soliq ma'murchiligi instrumentlari — onlayn nazorat-kassa texnikalari (ONKM), avtomatlashtirilgan hisob-kitob terminallari hamda masofaviy QR-kodli to'lov platformalarining keng miqyosda amaliyotga tatbiq etilishi naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini orttirish, chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohasida tovar aylanmasining shaffofligini ta'minlash hamda xufiyona tushumlarni legallashtirishda muhim konseptual bosqich bo'ldi.

Biroq soliq intizomini va ixtiyoriy soliqqa tortish darajasini (*tax compliance*) yuksaltirish faqatgina texnik va raqamli vositalarni joriy etish bilan cheklanmaydi. U, eng avvalo, amaldagi soliq qonunchiligida belgilangan javobgarlik va moliyaviy sanksiyalar tizimining iqtisodiy nuqtai nazardan qanchalik adolatli, tabaqalashtirilgan va mutanosib ekanligiga bevosita bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 10-moddasida soliq to'g'risidagi qonunchilik adolatlilik va mutanosiblik prinsiplariga asoslanishi, ya'ni soliq

to'lovchilarga yuklanadigan majburiyatlar va ma'muriy-moliyaviy sanksiyalar ularning iqtisodiy imkoniyatlariga mos kelishi alohida qonuniy norma sifatida belgilab qo'yilgan.

Shunga qaramay, amaldagi soliq amaliyotida va ayrim sanksiya turlarida ushbu prinsipning to'liq namoyon bo'lmayotgani, xususan, tovar aylanmasi va moliyaviy quvvati turlicha bo'lgan subyektlarga bir xil miqdorda jarima qo'llanishi kichik va yirik biznes subyektlari o'rtasida resurslar hamda jarima yuklamasi bo'yicha moliyaviy tengsizlikni keltirib chiqarmoqda. Bu esa, o'z navbatida, xufiyona sektorni tugatish, kichik biznesning faoliyat barqarorligini ta'minlash va sog'lom raqobat muhitini shakllantirishda muayyan to'siqlarni yuzaga keltirmoqda.

Adabiyotlar tahlili

Soliq intizomini ta'minlash, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish va moliyaviy sanksiyalarning tiyib turuvchi ta'sirini o'rganish masalalari jahon iqtisodiy fanida keng tadqiq etilgan. Xususan, M.Allingham va A.Sandmo (1972) o'zlarining klassik modelida soliq to'lovchilarning xulq-atvori qo'llaniladigan jarima miqdori va tekshiruv o'tkazilish ehtimoligiga bevosita bog'liq ekanligini isbotlab berganlar [11].

Yashirin iqtisodiyot ko'lamini o'lchash va uni qisqartirish omillarini tahlil qilishda F.Schneider va F.Schneider (2018) tadqiqotlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [6]. Xorijiy olimlarning ta'kidlashicha, ortiqcha va mutanosib bo'lmagan jarima yuklamasi kichik biznesni legallashtirish o'rniga uni xufiyona sektorga itaruvchi omilga aylanishi mumkin. Shuningdek, J.Monteiro va J.Assunção (2009) o'z tadqiqotlarida byurokratik jarayonlarni soddalashtirish va soliq yukini maqbullashtirish norasmiy sektordagi subyektlarning rasmiy iqtisodiyotga o'tishini rag'batlantirishini ko'rsatib o'tganlar [8].

Mahalliy olimlardan A.V. Vahobov va A.S. Jo'rayevlar (2018) o'zlarining ilmiy ishlarida soliq tizimini takomillashtirish va soliqqa tortish mexanizmlari soliq to'lovchilarning iqtisodiy imkoniyatlariga mutanosib bo'lishi zarurligini ta'kidlab o'tganlar [3]. Shuningdek, Sh.A. Almardonov (2022) soliq ma'murchiligida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish masalalarini tadqiq etgan [4]. Sh.A.Toshmatov (2022) va I.M.Niyazmetovlar (2016) soliq yukini optimallashtirish, raqamli iqtisodiyot va soliq ma'murchiligini takomillashtirish masalalarining nazariy-uslubiy asoslarini ishlab chiqqanlar [10, 9]. Shuningdek, A.A. Zokirov (2023) o'z tadqiqotlarida kichik biznes subyektlarida soliq intizomini oshirish jarayonida qo'llaniladigan moliyaviy va ma'muriy ta'sir choralarini takomillashtirish, tadbirkorlarning iqtisodiy imkoniyatlaridan kelib chiqib yondashish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab bergan [12]. S.R.Mamatkulov (2026) o'z ilmiy izlanishlarida soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilish, onlayn nazorat-kassa texnikalari (OONKM) va raqamli markirovka tizimlarini integratsiya qilish orqali soliq bazasini kengaytirish hamda yashirin realizatsiyani qisqartirish yo'llarini ochib bergan [13].

Biroq, mavjud ilmiy adabiyotlar va amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 221-moddasida nazarda tutilgan Onlayn nazorat-kassa mashinasini qo'llash tartibini buzganlik uchun belgilangan qat'iy (bir xil) jarima miqdorlarini tadbirkorlik subyektlarining yillik tovar aylanmasiga qarab tabaqalashtirish masalasi alohida ilmiy-amaliy muammo sifatida yetarlicha yoritilmagan bo'lib, mazkur tadqiqot ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot jarayonida soliq ma'murchiligida moliyaviy sanksiyalarning adolatligi va samaradorligini baholash maqsadida majmuaviy yondashuv hamda empirik tahlil

metodologiyasidan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy-uslubiy asosini tizimli va qiyosiy-huquqiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish, guruhlash hamda moliyaviy-iqtisodiy modellashtirish usullari tashkil etadi.

Tadqiqotning empirik va axborot bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi normalari [1], Davlat soliq qo'mitasining rasmiy statistik ko'rsatkichlari, chakana savdo aylanmasi va tadbirkorlik subyektlarining tovar aylanmasi bo'yicha tahliliy ma'lumotlari, shuningdek, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) va Jahon bankining yashirin iqtisodiyotni baholash bo'yicha hisobotlari ishlatildi [5, 7].

Soliq kodeksining 221-moddasida belgilangan jarimalarning tadbirkorlik subyektlarining aylanma mablag'lariga va moliyaviy barqarorligiga ta'sirini baholashda nisbiy ko'rsatkich — sanksiya yuklamasining yillik tovar aylanmasidagi ulushi formulasi (K_{sanksiya}) qo'llanildi:

$$K_{\text{sanksiya}} = \frac{S}{A} \times 100\%$$

Bu yerda: S - qo'llaniladigan moliyaviy sanksiya (jarima) miqdori; A - tadbirkorlik subyektining yillik tovar aylanmasi hajmi.

Ushbu uslubiyot kichik va yirik biznes subyektlari uchun jarimalarning iqtisodiy og'irligini o'lchash hamda mutanosiblik prinsipiga asoslangan tabaqalashtirilgan jarima mexanizmini ishlab chiqish imkonini berdi.

Tahlil va natijalar

Amaldagi holat va muammoning tahlili. Ma'lumki, amaldagi soliq qonunchiligining 221-moddasida savdo va xizmat ko'rsatish sohasida hisob-kitob qoidalariga rioya etmaslik, jumladan, onlayn ONKM, terminal va QR-kodlarni qo'llamasdan hamda chek bermasdan tovarlarni realizatsiya qilganlik uchun qat'iy belgilangan 5 million so'm miqdorida yagona jarima qo'llanilishi nazarda tutilgan [1]. Ta'kidlash joizki, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) tadqiqotlarida ko'rsatib o'tilganidek, yashirin iqtisodiyot ko'lamini baholash va soliq intizomini ta'minlashda ma'muriy hamda moliyaviy sanksiyalarning adolatligi va mutanosibliigi hal qiluvchi ahamiyatga ega [5]. Shuningdek, amaldagi Soliq kodeksi 2020-yilda kuchga kirganidan buyon o'tgan davr mobaynida mamlakatdagi umumiy inflyatsiya darajasi va makroiqtisodiy ko'rsatkichlar o'zgargan bo'lsa-da, 221-moddadagi 5 million so'mlik qat'iy sanksiya miqdori indeksatsiya qilinmasdan va tabaqalashtirilmasdan o'zgarishsiz qolmoqda. Natijada, inflyatsion jarayonlar sababli ushbu jarima summasi yirik tadbirkorlik subyektlari uchun o'zining tiyib turuvchi ta'sir kuchini yo'qotgan bo'lsa, kichik va mikro-biznes subyektlari uchun hamon aylanma mablag'larga va faoliyat barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi og'ir moliyaviy yuk bo'lib qolmoqda. Bu o'z navbatida Soliq kodeksining 221-moddasida belgilangan 5 million so'mlik qat'iy jarima miqdorining iqtisodiy og'irligini yanada yaqqol ko'rsatib, ayniqsa kichik biznes subyektlariga nisbatan mutanosib bo'lmagan moliyaviy yukni keltirib chiqarmoqda.

Garchi ushbu norma barcha uchun yagona bo'lib tuyulsa-da, iqtisodiy nuqtai nazardan bir qator jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda:

Kichik biznes uchun og'ir moliyaviy yuk: Qishloq sharoitida faoliyat yurituvchi, yillik tovar aylanmasi 50 mln so'mga ham yetmaydigan kichik oziq-ovqat do'koni uchun 5 mln so'mlik jarima uning yillik sof foydasining salmoqli qismini tashkil etadi. Bu holat tadbirkorlik subyektining aylanma mablag'larini keskin kamaytirib, uni tugatish (bankrotlik) yoqasiga olib keladi.

Yirik subyektlar uchun tiyib turuvchi ta’sirning yo’qligi: Yillik tovar aylanmasi 1 mlrd so’mdan oshadigan yirik savdo majmualari, dorixonalar yoki yoqilg’i quyish shoxobchalari uchun 5 mln so’m nisbatan kichik summadir. Yirik subyektlar uchun tovar aylanmasini aks ettirmaslik va shu orqali Qo’shilgan qiymat solig’i (QQS) hamda Foyda solig’ini to’lashdan qochish orqali olinadigan moliyaviy naf 5 mln so’mlik jarimadan bir necha barobar yuqori bo’lmoqda. Natijada jarima o’zining “davolovchi va profilaktik” funksiyasini yo’qotmoqda.

Ushbu nomutanosiblik va adolatsizlik kichik biznesni yashirin sektorda qolishga majbur etadi, yirik subyektlarni esa soliqdan qochish xatti-harakatlaridan to’xtata olmaydi.

E’tiborli jihati shundaki, amaldagi Soliq kodeksining 223-moddasida tovarlarni realizatsiya qilishdan olingan tushumni yashirganlik bo’yicha moliyaviy sanksiya yashirilgan tushum summasining 20 foizi miqdorida, ya’ni tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy ko’lamiga va aylanmasiga mutanosib ravishda belgilangan [1]. Biroq, ushbu huquqbuzarlikning birlamchi manbai va vositasi hisoblangan ONKM, terminal hamda QR-kodlarni qo’llamasdan savdoni amalga oshirganlik uchun 221-moddada hamon barcha subyektlar uchun yagona (5 mln so’m) jarima saqlanib qolmoqda. Bu esa soliq qonunchiligining ichki mantiqida adolatlilik va mutanosiblik prinsiplari bo’yicha muayyan qarama-qarshilikni yuzaga keltirmoqda.

Tabaqalashtirilgan jarimalar mexanizmi va amaliy takliflar. Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, kichik va mikro-biznesni qo’llab-quvvatlash hamda yirik subyektlarning tovar aylanmasini to’liq legallashtirish maqsadida Soliq kodeksining 221-moddasida nazarda tutilgan moliyaviy sanksiyalarni tadbirkorlik subyektlarining yillik tovar aylanmasi hajmiga qarab tabaqalashtirish zarur.

Taklif etilayotgan yondashuv shuni ko’rsatadiki, moliyaviy sanksiyalarning ta’sir mexanizmi faqatgina jazolash funksiyasi bilan cheklanib qolmasligi, balki iqtisodiy subyektlarning legal faoliyatga rag’batlantiruvchi vosita sifatida xizmat qilishi lozim va kichik biznes vakillari uchun birinchi huquqbuzarlik holatida jarima o’rniga ogohlantirish mexanizmining qo’llanilishi tadbirkorlarning soliq organlariga nisbatan ishonchini oshiradi va ixtiyoriy soliqqa tortish (tax compliance) madaniyatini yuksaltiradi. Yirik subyektlar kesimida esa jarima miqdorining tovar aylanmasiga mutanosib ravishda keskin ortishi yashirin realizatsiya zanjirini uzishga va budjet intizomini so’zsiz ta’minlashga shart-sharoit yaratadi.

Amaliyotda ushbu taklifning joriy etilishi fiskal organlar va tadbirkorlik subyektlari o’rtasida sog’lom hamkorlik muhitini shakllantirib, moliyaviy sanksiyalarning haqiqiy "profilaktik va ogohlantiruvchi" rolini tiklaydi. Xususan, kichik biznes vakillarini asossiz moliyaviy yo’qotishlardan himoya qilish orqali ularning faoliyat barqarorligini ta’minlash, yirik kapital egalari esa soliq bazasini yashirishdan tiyish mazkur mexanizmning naqadar hayotiy va dolzarb ekanligini ko’rsatadi. Bu o’z navbatida, davlat budjetining barqaror daromadlar manbaini kengaytirish bilan birga, mamlakatimizda olib borilayotgan soliq siyosatining adolatlilik va mutanosiblik prinsiplariga to’la mos kelishini ta’minlaydi.

Shuningdek, profilaktik ta’sirni oshirish uchun yillik aylanmasi past bo’lgan subyektlarga birinchi marotaba sodir etilgan texnik huquqbuzarlik bo’yicha rasmiy ogohlantirish berish amaliyotini joriy etish taklif etiladi. Jumladan, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 23-iyundagi PF-115-son Farmoniga muvofiq, 2026-yil 1-sentyabrdan boshlab bazaviy hisoblash miqdori (BHM) 440 000 so’m etib belgilandi[2].

Quyidagi jadvalda Soliq kodeksining 221-moddasiga kiritish taklif etilayotgan tabaqalashtirilgan jarimalar tizimi keltirilgan:

1-jadval.

Soliq kodeksining 221-moddasi bo'yicha taklif etilayotgan tabaqalashtirilgan jarimalar mexanizmi

No	Tadbirkorlik subyektining yillik tovar aylanmasi hajmi	Birinchi marotaba sodir etilganda	Bir yil (365 kun) davomida takroran sodir etilganda	Jarimaning aylanmaga nisbatan o'rtacha ulushi (K _{sanksiya})
1	50 mln so'mgacha	Rasmiy ogohlantirish	5 BHM (2,2 mln so'm; kelgusida takrorlansa – 10 BHM 4,4 mln so'm)	4,4%
2	50 mln so'mdan 100 mln so'mgacha	10 BHM (4,4 mln so'm)	20 BHM (8,8 mln so'm)	6,6%
3	100 mln so'mdan 500 mln so'mgacha	20 BHM (8,8 mln so'm)	40 BHM (17,6 mln so'm)	5,9%
4	500 mln so'mdan 1 mlrd so'mgacha	40 BHM (17,6 mln so'm)	80 BHM (35,2 mln so'm)	5,28%
5	1 mlrd so'mdan 5 mlrd so'mgacha	80 BHM (35,2 mln so'm)	160 BHM (70,4 mln so'm)	2,12%
6	5 mlrd so'mdan yuqori	160 BHM (70,4 mln so'm)	320 BHM (140,8 mln so'm)	2,8%

Manba: Muallif ishlanmasi va takliflari asosida shakllantirilgan.

Soliq kodeksining 221-moddasiga taklif etilayotgan qonunchilik normasi tahriri:

"Savdo hamda xizmat ko'rsatish sohasida hisob-kitob qoidalariga rioya etish, jumladan, onlayn nazorat-kassa texnikalari, to'lov terminallari va raqamli QR-kodli tizimlarni amaliyotda qo'llash tartibini buzganlik uchun qo'llaniladigan moliyaviy sanksiya miqdorlari subyektlarning yillik tovar aylanmasi hajmidan kelib chiqib, tabaqalashtirilgan va mutanosib tartibda belgilanadi."

Xulosa va kutilayotgan samaradorlik

Soliq kodeksining 221-moddasiga tabaqalashtirilgan moliyaviy sanksiyalar tizimining kiritilishi quyidagi iqtisodiy va ijtimoiy natijalarni beradi:

❖Soliq adolatliligi tiklanadi: Kichik va qishloq joylardagi mikro-biznes subyektlariga birinchi marotaba rasmiy ogohlantirish berilishi ularning bankrotlik yoqasidan asrab, faoliyatini saqlab qolish imkonini beradi.

❖Yashirin iqtisodiyot qisqaradi: Yirik tovar aylanmasiga ega subyektlarga nisbatan jarimalarning 140,8 mln so'mgacha oshirilishi ularni tovar aylanmasini va naqd pul tushumlarini ONKMda ko'rsatishga majbur qiladi.

❖Budjet tushumlari ortadi: Yirik subyektlar tomonidan aylanmaning legallashtirilishi hisobidan QQS, foyda solig'i hamda aylanmadan olinadigan soliq tushumlari ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 23-iyundagi PF-115-son "Ish haqi, pensiya va nafaqalar miqdorini oshirish to'g'risida"gi Farmoni.
3. Vahobov A.V., Jo'rayev A.S. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. – Toshkent: Sharq, 2018. – 448 b.

4. Almardonov Sh.A. Soliq ma'murchiligida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi // Moliya va bank ishi. – Toshkent, 2022. – №3. – B. 45–51.
5. IMF Working Paper. Measuring the Shadow Economy: Methods and Implications. – International Monetary Fund, 2021. – 58 p.
6. Schneider F., Medina L. Shadow Economy Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? // IMF Working Paper. – 2018. – No. 18/17. – PP. 1–76.
7. World Bank. Tax Compliance and Administrative Burden for Small and Medium Enterprises. – Washington D.C., 2022. – 112 p.
8. Monteiro J., Assunção J. Outgoing the shadows: Estimating the impact of bureaucracy simplification and tax cuts on formality and investment // Journal of Development Economics. – 2009. – Vol. 99(1). – PP. 105–115.
9. Niyazmetov I.M. Soliq yukini optimallashtirish: nazariya, uslubiyat va amaliyot. – Toshkent: Moliya, 2016. – 180 b.
10. Toshmatov Sh.A. Soliq mexanizmi samaradorligini oshirish masalalari. Monografiya. – Toshkent: Moliya, 2021. – 210 b.
11. Allingham M.G., Sandmo A. Income tax evasion: A theoretical analysis // Journal of Public Economics. – 1972. – Vol. 1, No. 3-4. – PP. 323–338.
12. Zokirov A.A. Kichik biznes subyektlarida soliq intizomini oshirishning dastaklari // Moliya. – 2023. – №2. – B. 67–73.
13. Mamatkulov S.R. Soliq ma'murchiligini raqamlashtirish va rivojlantirish orqali yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirish yo'llari // “Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot. – Toshkent, 2026. – №5 (2). – B. 49–54.